

„Oczerki russkogo narodnopoeticzeskogo twórczestwa sowietskoi epoki”.
 („Zarys rosyjskiej ludowej twórczości poetyckiej epoki radzieckiej”).

Wydawnictwo Akademii Nauk ZSRR. Moskwa-Leningrad 1952 s. 537.

Książkę opracował zespół folklorystów radzieckich, zgrupowanych w Instytucie Literatury Rosyjskiej (Dom Puszkiniowski) Akademii Nauk ZSRR, pod redakcją — A. M. Astachowej, I. P. Dmitrakowa, A. N. Łozanowa.

Jak informuje króciutka, 4-stronicowa przedmowa, omawiana praca jest próbą usystematyzowania drukowanych i archiwalnych materiałów, dotyczących zagadnienia oraz periodyzacji historii radzieckiej twórczości ludowej.

Książka składa się z wstępu teoretycznego w opracowaniu A. M. Astachowej i I. P. Dmitrakowa, 5 rozdziałów omawiających poszczególne etapy radzieckiej twórczości ludowej i z krótkiego zakończenia, podsumowującego wyniki pracy.

Autorzy wstępu podkreślają, że zasadniczą cechą radzieckiej twórczości ludowej jest ta jej właściwość, iż jest to twórczość wyzwolonych narodów. Stąd wynika jej treść, jak też specyfika form jej artystycznego wyrazu.

Autorzy w swoich rozważaniach akcentują wielką wagę, jaką do twórczości ludowej przywiązuje Partia. Tylko dzięki pomocy i opiece Partii i osobiście Tow. Stalina — twórczość ludowa w Związku Radzieckim mogła osiągnąć tak wysoki poziom.

Następnie autorzy omawiają wielki wpływ M. Gorkiego na rozwój twórczości ludowej. Wielki pisarz zasługuje w pełni na miano twórcy radzieckiej nauki o ludowej twórczości poetyckiej. On to zwrócił uwagę na znaczenie pieśni ludowej jako pierwszorzędного dokumentu epoki, dokumentu, na podstawie którego poznajemy historię ludu, jego ideały i marzenia.

„Pielęgnujcie starą pieśń rosyjską... Pieśń rosyjska — to historia rosyjska, i niepiśmienna babuleńka Fiedosowa, która zawarła w swej pamięci 30 000 wierszy, zrozumiała to lepiej niż wielu bardzo wykształconych ludzi”. (M. Gorki: Z wystawy wszechrosyjskiej. „Odeskije Nowosti” nr 3660, 14.VI.1896).

Gorki uważał, że twórczość ludowa jest potężną siłą rewolucyjną, która może wpłynąć na przeobrażenie oblicza świata.

Autorzy stwierdzają, że twórczość ludowa nie tylko odzwierciedla wielkie osiągnięcia naszego kraju, lecz pomaga również podnosić poziom kultury mas pracujących, wpaja nowe poglądy i normy etyczne, nowy stosunek do pracy.

„Folklor naszych dni — mówił Gorki — wzniosł Włodzimierza Lenina do poziomu mitycznego bohatera świata starożytnego, bohatera równego Prometeuszowi”.

Na tych wskazaniach opiera się współczesna praca badawcza nad folklorem radzieckim.

Gorki podkreślał również obowiązek ścisłej selekcji materiału, aby nie wprowadzać chaosu, nie zaśmiecać języka itp. Poza tym zwracał uwagę badaczy na niezmiernie bogactwa zawarte w twórczości ludowej

wszystkich narodów ZSRR. „...Na mnie, i wiem, że nie tylko na mnie, wstrząsające wrażenie wywarł aszug (poeta ludowy, bard), Sulejman Stalski. Widziałem jak ten starzec, niepiśmienny mędrzec... szeptał coś do siebie tworząc swe wiersze; a potem ten Homer XX w. w cudowny sposób je odczytał.” (Przemówienie na I Wszechzwiązkowym Zjeździe Pisarzy w 1934 r.).

Dalej autorzy stwierdzają, że twórczość ludowa w epoce radzieckiej okazuje spełnienie się nadziei i odwiecznych marzeń ludu, przedstawia realistycznie życie współczesne, ściśle przestrzega prawdy historycznej. Współczesna twórczość ludowa podaje perspektywy dalszego rozwoju życia narodu radzieckiego. Marzenie, które w okresie przedrewolucyjnym było wyrazem optymizmu, zdrowej psychiki ludu, nie dającej się zgnieć przeciwnościom i męce życia, teraz stało się afirmacją rzeczywistości radzieckiej. W chwili obecnej lud w swej poezji opiewa zbliżającą się epokę komunizmu.

W wyniku zwycięstwa socjalizmu i zlikwidowania klas wyzyskujących została zniesiona przegroda klasowa, która oddzielała twórczość ludową od literatury. Obie te dziedziny twórczości poetyckiej przenikają się wzajemnie, krzyżują się, zachodzą na siebie. Wielu bajarzy i piewców ludowych stało się zawodowymi literatami, gdyż otrzymali oni możliwość kształcenia się i podnoszenia swych kwalifikacji.

Proces powstawania nowych utworów ludowych, zwłaszcza o bardziej skomplikowanej formie lub tematyce, również zaczął się poniekąd zbliżać do normalnego procesu powstawania utworu literackiego.

Niemniej jednak trzeba uznać, że istnieją dwa równoległe procesy twórcze: literatura zawodowa jako twórczość indywidualnego autora i twórczość ludowa — rezultat pracy twórczej mas, kolektywu. Ta właśnie masowość, powstawanie utworu poetyckiego wśród grupy, udoskonalanie go przez kolektyw — jest jedną z najbardziej zasadniczych cech współczesnej twórczości ludowej.

W taki to sposób powstało wiele pieśni ludowych w okresie długiej wojny światowej — świętej wojny w obronie ojczyzny. Niejedna pieśń żołnierska, utwór poety zawodowego, uległa przeróbce i adaptacji przez masę żołnierską i w tej dopiero formie zdobyła popularność.

Niegdyś jako jedną z najbardziej zasadniczych cech twórczości ludowej wymieniano ustne (pamięciowe) przekazywanie. Jasną jest rzeczą, że w obecnych czasach cecha ta traci swe dotychczasowe znaczenie. Ten sposób przekazywania zostaje zachowany jedynie tam, gdzie tego wymaga rodzaj utworu (np. baśń, przysłówie, czastuszka itp.).

Autorzy zwracają uwagę, że wszystkie rodzaje twórczości ludowej wypełnione są nową tematyką. Nawet tak specyficzny rodzaj utworów, jak byliny, jest nadal kontynuowany (czasem pod nazwą „nowin”).

Radziecką ludową twórczość poetycką można podzielić na następujące etapy:

I okres — początek rewolucji i wojna domowa (1917—1920). Charakterystyczne dla tego okresu są czastuszki, pieśni, aforyzmy, hasła itp. Wszystkie utwory tego okresu są pełne patosu walki o wyzwolenie ludu, niezłomnej wiary w zwycięstwo i jasną przyszłość w epoce komunizmu. Twórczość ludowa tego okresu staje się orężem rewolucji, zwycięską bronią walczących.

Centralną postacią utworów ludowych tego okresu jest Włodzimierz Lenin, natchniony organizator rewolucji i nowego ustroju. Obok niego pojawia się postać Stalina.

II okres — to okres odbudowy gospodarki narodowej, uprzemysłowienia kraju i kolektywizacji rolnictwa (1921—1934).

Zasadnicza tematyka twórczości tych czasów — to praca wyzwolonego człowieka i nowe metody tej pracy, to zażarta walka klasowa na wsi, to wyzwolenie kobiety, to międzynarodowe znaczenie Rewolucji Październikowej i wielka rola Partii komunistycznej w budowie socjalizmu. Postacie Lenina i Stalina nabierają nowej mocy, stapiają się w jedną całość z narodem, którym kierują i któremu przewodzą. Najczęściej spotykany w tym okresie rodzaj to propagandowa czastuszka na tematy aktualne — antykułacka i antyreligijna oraz opiewająca nowe życie. Czastuszka tego okresu to ostra broń wymierzona przeciwko wrogom klasowym. Nie mniej rozpowszechnionym rodzajem jest rewolucyjna pieśń-satyra o tematyce międzynarodowej.

Śmierć Lenina, która okryła żałobą cały naród radziecki, zapłodziła twórczość ludową nową tematyką. Poezja tego okresu wyraża smutek i ból, podkreślając zarazem nieśmiertelność idei i dzieła Lenina, które kontynuuje Stalin.

III okres (1935—1941) — to końcowy etap budowy socjalizmu, etap uwieńczony Konstytucją Stalinowską. Charakterystyczny rodzaj twórczości tej epoki to ludowy epos bohaterski, to baśń i bajka, to pieśni historyczne i poematy poświęcone Stalinowi. Lud opiewa swoje osiągnięcia, nadal walcząc z wrogami wszelkiego rodzaju.

IV okres (1941—1945) — to czasy heroicznej walki w obronie ojczyzny. Bohaterska walka z wrogiem na froncie, ofiarna praca w fabryce i kołchozie — to wszystko znajduje swój wyraz w pieśni, utworze epickim lub czastuszce tego okresu. Wiele utworów poświęcono bohaterskiej walce partyzantów na tyłach wroga. Powstaje także szereg utworów satyrycznych, ośmieszających znienawidzonego wroga.

Ciekawym objawem jest fakt, że twórczość tego okresu sięga chętnie do tematyki historycznej, do bohaterskiej przeszłości ludu rosyjskiego. Powstają utwory poświęcone Aleksandrowi Newskiemu, Kutuzowowi i innym bohaterom historycznym.

Jednocześnie rozwija się tematyka liryczna. Wiele utworów poświęcono Stalinowi, twórcy zwycięstwa. Opiewana jest Partia bolszewicka i jej rola we wszystkich dziedzinach życia Związku Radzieckiego.

V okres — to okres odbudowy zniszczonych wojennych, powrotu do normalnego życia. Społeczeństwo radzieckie buduje komunizm, walczy o pokój. Oto tematyka tego okresu. Na pierwszy zaś plan wysuwa

się temat — Stalin, jako symbol nowego życia, Stalin chorąży pokoju na całym świecie.

Pod wpływem nowego życia prawie zupełnie zaniknęły wszelkiego rodzaju gusła, zabobony, opowieści o tematyce religijnej, przepojone filozofią wyrzeczenia się i pokory, z perspektywą nagrody na tamtym świecie.

Jednocześnie zanika dawna obrzędowa pieśń weselna, pełna smutku z powodu czekającej młodą małżonkę złej doli. Zanikają płacze pogrzebowe itp. Powstają natomiast nowe pieśni — weselne, taneczne itd., które utraciwszy swe poprzednie funkcje obrzędowe, nabierają nowego, odświeżonego charakteru. Powstają nawet sztuki ludowe, obrazujące zmiany, które zaszły w życiu nowej wsi.

Znamienny jest fakt, że nie utraciły znaczenia te rodzaje twórczości ludowej, w których pokazany jest patriotyzm ludu rosyjskiego, jego bohaterska przeszłość i heroiczna walka z wrogami Ojczyzny.

W epoce ciężkich doświadczeń przeżywanych przez lud radziecki w okresie wojny domowej, a potem w czasie drugiej wojny światowej — dzieła te nabrały nowej wartości. Wielkie było znaczenie pieśni ludowej na froncie. Pieśń ta prowadziła za sobą żołnierza w bój. Na froncie powstawały nowe przysłowia, aforyzmy, powiedzenia, które weszły do skarbicy języka ludu radzieckiego.

Autorzy podkreślają, że przedrewolucyjna twórczość ludowa to nie tylko dziedzictwo przeszłości, lecz zarazem żywy obraz współczesnych stosunków społecznych. J. M. Sokołow tak określił rosyjską twórczość ludową: „...jest to odgłos przeszłości, a jednocześnie żywy głos teraźniejszości. Gdybyśmy chcieli sprowadzić folklor tylko do «wciąż żywego obrazu dawnych dziejów»... to znaczyłoby to, że przechodzimy obok tej roli, którą pełni folklor obecnie, to znaczyłoby, że nie uświadamiamy sobie dostatecznie funkcji społecznej folkloru“ (J. M. Sokołow: *Russkij folklor*. „Uczpiedgiz“. Moskwa 1938 s. 14).

W ludowej poezji radzieckiej odzwierciedla się zwycięski marsz ludzi radzieckich ku komunizmowi. Historia rozwoju radzieckiej twórczości ludowej jest zarazem historią rozwoju duchowego ludu radzieckiego, wznoszenia się wielkiego narodu na nowy, wyższy etap rozwoju artystycznego.

Po ogólnym wstępie teoretycznym, którego zasadnicze tezy pokrótce zreferowałam, następuje pięć rozdziałów; autorzy analizują w nich poszczególne okresy radzieckiej twórczości ludowej.

Trudno jest w ramach recenzji omówić cały bogaty materiał przykładowy, który został przez autorów zebrany i przytoczony w publikacji. Książka jest dobrze opracowana pod względem metodycznym, zebrany materiał posegregowano i ułożono systematycznie, wykład odznacza się przejrzystością i jasnością.

Sądzę, że książka ta może dać wiele polskiemu badaczowi, zwłaszcza ze względu na metodykę pracy, gdyż zawiera bardzo istotne wskazówki i wytyczne w tym kierunku.

Należałoby też zwrócić uwagę na przyjęte w niej kryteria periodyzacji współczesnego folkloru radzieckiego, które niewątpliwie mogą być pomocne przy periodyzacji polskiego folkloru.

Maria Grzeszczak